

ՀԱՅՈՑ ԵՒ ԿԱԹՈՒԼԻԿՈՅ ՀԱՐԿԱԽՈՐ ԳԻՏԵԼԻՔ ՄԸ

Մեր բաժանորդներէն մէկը առանձին նամակով մը կ'ընդրէ որ հրապարակաւ իմացընեմք իրեն եւ բոլոր մեր ընթերցողաց թէ արդեօք ինչպէս հասկընալու է այն ցաւալի լուրը որ հրատարակուած է տեղ տեղ, այսինքն իբր քե Մարաշի ու Զէյթունի Հայերը՝ երեսուն հազար (.) հոգի, իրենց երուսաղէմի պարսիսիսովը, վարդապետներովը եւ այլն եւ այլն՝ հռոմէական կաթողիկոսի դարձեր են. եւ երբոր մէկը հարցընէ այդ լուրը տարածողներուն թէ ուսկից է այդ համբաւը, պատասխան կուտան թէ Московскія Вѣдомости անունով ռուս լրագրին 19 թուահամարին մէջ այսպէս գրուած է:

Արդ այդ լրագրին խօսքերն ահա ասոնք են. «Տաճկաստանի Մարաշ քաղաքէն կգրեն «անցեալ նոյեմբերի 18-ին առ Կոստանդնուպօլսոյ գաղղիական լրագիրն Courrier d'Orient, «թէ այժմ՝ այն տեղը արտառոց (странное) «շարժում մը կերելի կրօնական, եւ թէ «Հայք կցանկան լատին եկեղեցւոյ հետ միա- «նալ: Նոյն իսկ Հայ-կաթողիկոսները, որ իրենց «համար յատուկ ծէսեր ունին, նոյնպէս «կցանկան միանալ լատին եկեղեցւոյ հետ: «Այս ցանկութեան վրայ տեղեկութիւն տը- «րուեցաւ Երուսաղէմի (լատին) պատրիարք «Վալէրկային, եւ նա այն տեղ յուղարկեց «Սուրբ Երկրին (այսինքն Լատինացւոց վան- «քին) մէջ գտնուող Լուգովիկոս Ռաւէննա «վարդապետը, որ երթայ հասկընայ թէ «գործերն ինչ վիճակի մէջ են, եւ իմաց «տայ իրեն: Հայրն Ռաւէննա իրեն յանձ- «նուած պաշտօնը կատարեց ու ճամբայ ելաւ «Մարաշէն»: Յետոյ ռուս լրագիրը կաւել- «ցընէ թէ «Այս լուրը հրատարակուած է «նաեւ Կոստանդնուպօլսոյ Հայոց Մասիս լր- «րագրոյն մէջ: Կարծիք կայ թէ Մարաշցիք

«ու Զէյթունցիք, որ երկու տարի չկայ՝ «այնչափ ուժով իրենց ազատութիւնը պաշտ- «պանեցին, այս անակնկալ բաղձանքն ունե- «ցեր են՝ դրդուելով Գաղղիոյ տէրութեան «ու միսիոնարներուն առատ առատ խոստ- «մունքներէն»:

Մեր ոչ գիր ունիմք Մարաշի կողմերէն այս նիւթիս վրայ, եւ ոչ գաղղիական լրագրոյն այն թիւը՝ ուսկից որ Ռուսաց լրագիրը քաղեր է այս տեղեկութիւնը. բայց Մասիս լրագիրը իւր 615 թուոյն մէջ այսպէս կըսէ. — «Մարաշէն նոյեմբեր 18 թուով հետեւեալը կգրեն մայրաքաղաքիս Քուռիէ տ'Օռիան լրագրոյն:

«Նշանակութեան արժանի կրօնական շարժում մը կայ հոս:

«Հայերը լատին եկեղեցւոյն յարիւ կու- «ղեն: Հռոմէադաւան հայերն անգամ որ «ինչպէս գիտէք՝ իրենց առանձին ծէսն ու- «նին, նոյնպէս լատին եկեղեցւոյ յարիւ կու- «ղեն. վասն զի իրենց առաջնորդէն տփղոհ «են, որ 4000-էն աւելի ժողովրդեան համար «երեք քահանայ միայն ունի:

«Նոյն իսկ Զէյթունի ժողովուրդն ալ կու- «ղէ լատին եկեղեցւոյ անգամ ըլլալ. եւ թէ «Մարաշցիք ու թէ Զէյթունցիք Գաղղիոյ «փոխահիւպատոս Պ. Մօլինարիին գիմեցին «եւ կպահանջեն որ իրենց իզճը կատարուի:

«Այս փախաքնին Երուսաղէմայ պատրի- «արք Գերապատիւ Վալէրկա եպիսկոպոսին «հաղորդուեցաւ, որն որ Սուրբ Երկրին մէջ «Հալէպի տեսուչ Լուգովիկոս Բալէննա ա- «նուն վարդապետը հոս ղրկեց՝ իրաց վիճա- «կը քննելու եւ իրեն տեղեկագիր մը ընելու:

«Հայր Բալէննա ալ իր պաշտօնը կատա- «րելով քաղաքէս մեկնեցաւ»:

Եթէ ստոյգ է կաթոլիկ Քուռիէ s'Օռիանին պատմածը, այսքան է ահաւասիկ այն կողմի Հայերէն ոմանց կաթոլիկ դառնալ ուղեւորն պատմութիւնը. որ բերնէ բերան անցնելով, եւ մանաւանդ կաթոլիկաց բերաններուն անոյշ գալով, տես թէ որքան փոփոխութիւն առեր է: Լասինացոց ֆալուշին Վալերիա եպիսկոպոսը համարուեր է երուսաղեմի Հայոց պատրիարք, — որ դեռ ընտրուած ալ չէ. Փասրէ Լուիսի Ռաւեննա տօմինիքան խաւացի կրօնաւորը համարուեր է Հայու վարդապետ. շարժումը եւ ցանկութիւնը համարուեր են գործ կասարեալ. երեսուն հազար հոգւոյ համրանքն ալ աւելցուեր է իբրեւ կնիք ստութեան համբաւոյն:

Եւ նախ՝ յիրաւի յայտնի է որ ինչպէս Հին ատենները, նմանապէս այժմ՝ այն կողմի Հայերուն այս բանիս գործողները պապական միսիոնարներն են, որոց սովորական արհեստն է՝ արեւելեան ժողովրդոց քաղաքական կամ նիւթական խեղճութենէն առիթ առնուլ՝ զանոնք հռովմէական ուռկանին մէջը ձգելու համար: Մարաշի ու Զէյթունի Հայերուն Գաղղիոյ տէրութեան գիւմելը, եւ իրենց իրաւանցը պաշտպանութիւն խնդրելը արդէն յայտնի էր մեզի: Յայտնի էր նաեւ Պօլսոյ հռովմէականաց Գ. Հասունեան եպիսկոպոսին այս խնդրոյս մէջ Լուսաւորչականաց հետ համաձայնիլը հեռատես շահախնդրութեամբ՝ իջատագողութիւն իրաւանց Զէյթունցոց. ուստի ամենեւին զարմանք չէր որ լատին միսիոնարները, եւ ընդհանրապէս ամենայն պապականք, պիտի ջանային Հայերուն խոստանալ զօրաւոր պաշտպանութիւն, ազատութիւն, հարստութիւն, մեծութիւն, գուցէ եւ թագաւորութիւն, եթէ յանձն առնուն կաթոլիկ դառնալ. գրեթէ նոյն ճանապարհը բռնելով, ինչ որ կըռնեն յայսմ մասին մահմետականք՝ որք իրենց սրբազան պարտք մը կհամարին ըսել քրիստոնէից՝ թէ կեղ միւսլիման օր, եւ կխոստանան նոցա ամէն տե-

ռակ հանգստութիւն եւ փառք ու պատիւ մարմնաւոր եւ հոգեւոր:

Այս այսպէս լինելով, միթէ զարմանք է որ այն կողմերու խեղճ Հայերը՝ յուսահատութեան մէջ ընկնելով եւ անճարանալով՝ խոստացած լինին Գաղղիոյ կաթոլիկ հիւպատոսներուն (consulներուն)՝ թէ պատրաստ են պապին գլխաւորութիւնը ճանչնալու: Զեմք գիտեր որ այդ խոստմունքն ընողները իրենց խօսքին վրայ կեցեր են կամ պիտի կենան թէ ոչ. բայց այս լաւ գիտեմք թէ լատին եպիսկոպոսն ու կրօնաւորները անշուշտ մեծ ուրախութեամբ եւ գործունէութեամբ այս բանիս յաջողելուն պիտի աշխատին: Այսչափը միայն հարկ կհամարիմք ըսել՝ իբրեւ իպատասխանի մեր բաժանորդին հարցմանը՝ թէ այդ գործողութեան մէջ քանի մը Հայոց ըրած կամ ընելու գործը իրօք ոչ սակաւ նման է այն առակին որ կըսուի, «Ծովն ընկնողը օձի կփաթթուի...» Ապա թէ ոչ, ամէն մարդու ալ խելքը կհասնի որ բոլոր Մարաշի ու Զէյթունի Հայերուն մէջ կարելի չէ գտնել մէկ լուսաւորչական Հայ մը՝ որ իբր թէ աստուածաբանական ուսման խորերը թափանցելով՝ կամ թէ միսիոնարներուն խօսքերը պատգամի պէս ընդունելով, համոզուած լինի այս անտեղի նախադասութեան թէ «Արտաքոյ հռովմէական եկեղեցւոյ չիք փրկութիւն» . եւ թէ իւր հոգւոյն փրկութիւնը ապահովելու համար՝ պէտք է պապին ոտքը համբուրելու գիւմէ այնպիսի ժամանակ՝ յորում նոյն իսկ պապական ժողովուրդները հազարներով բիւրերով կձգեն կփախչին ամէն օր պապին փարախէն:

Զեմք կրնար խօսքերնիս վերջացնել՝ առանց այս երկու դիտողութիւնս ընելու: Նախ՝ թէ ինչպէս որ շատ ցաւալի բան է լուսաւորչական Հայու մը համար Courrier d'Orient կաթոլիկ լրագրոյն տուած լուրը, թէպէտ եւ անկատար, թէպէտ եւ անորոշ,

նոյնպէս ալ զարմանալի՝ որ Մասիս լրագիրը (որ այնքան մօտ է եւ Հմուտ Մարաշու եւ Զէյթունի գործողութիւններուն) այդ լուրը առանց ամենեւին մեկ խորհրդածութեան մը հրատարակեր է, որոյ վրայ կերեւի թէ Московскія Вѣдомости լրագիրն անգամ մեզի պէս զարմանք կցուցընէ իրաւամբ, եւ հարկ կհամարի գոնէ մէկ քանի տողով ճշմարիտ խորհրդածութիւն մը ընել այն լրոյն վրայ:

Երկրորդ՝ թէ գաղղիական լրագրոյն խօսքերէն յայանի կտեսնուի որ լատին միսիոնարաց այս բանիս մէջ իգործ դրած նախանձայուղութիւնը, ջանքը, աշխատութիւնը այնքան մեծ է որ կրցեր են նաեւ այս անգամ կասկածելի ցուցընել հռովմէական հայոց ուղղափառութիւնը, ուստի հարկաւ հեռացընել նոյն իսկ Գերապատիւ Հասունեան:

ցին եւ նորա կուսակիցներուն եւ կամ Լիբանանու կաթողիկ կաթողիկոսին (?) գործակցութիւնը իպաշտպանութիւն Մարաշուց եւ Զէյթունց, եւ իրենց յորգորանացը մտիկ ընող Հայերուն հասկըցընել թէ կատարեալ ուղղափառ եւ հարազատ որդի հռովմէական եկեղեցւոյ լինելու համար՝ պէտք է բոլոր հայկական ծէսերն եւս մէկգի գնել, եւ Իզմիրու Ջահկեցւոց պէս բոլորովին լատինանալ:

Վերջապէս հարկ է արգեօք այս ալ աւելցընել թէ ահա այս կերպով եղած է գրեթէ ամէն ժամանակ լուսաւորչական Հայերէն ու մանց կաթողիկ գառնալը, ինչպէս որ յայտնապէս պիտի տեսնուի այն ընդարձակ գրութեան մէջ զոր կպատրաստեմք ընդ առնամբս «ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄՏԱՆԵԼՈՅ ԿԱԹՈՒԼԻԿՈՒԹԵԱՆ ԻՀԱՅՍ, իսկզբանէ անտի մինչեւ ցաւուրս մեր»:

ԱՌԱԿԻ

ՎԱՐԴ ԵՒ ՏՂԱՅ,

Երկընցուց տըղայն թաթիկ
Որ փըրցընէ վարդ գեղեցիկ .
Թաթիկը ծակեց փըշիկ ,
Եւ ճըլաց նա յոյժ սաստիկ :
Զըլարճութիւն մի սընոտի
Տես որքան մեզ սուղ կընըստի :

ԿՐԻԱՅ ԵՒ ՄՈՂԷՍ.

Խեղճ կրիայ , կանչեց մողէս :
— Ինձի խեղճ ինչո՞ւ կըսես :
— Հապա դուն ո՞ւր որ քալես՝
Տունդ ալ հետըդ կըկըրես :
— Չէ , ես խեղճ չեմ , քո արեւ .
Օգտակար բռն է թեթեւ :

